

تحلیل پیامدهای توسعه گردشگری بر توسعه مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان کسلیان استان مازندران)

محمدصادق ابراهیمی کوهبنه^{1*}، اسماعیل ایزد²

تاریخ پذیرش: 11 خرداد 93

تاریخ دریافت: 18 فروردین 93

چکیده

توسعه گردشگری در مناطق روستایی یکی از مهم ترین راهکارهای دستیابی به توسعه روستایی به شمار می رود. این پژوهش باهدف بررسی و تحلیل آثار گردشگری روستایی در توسعه یکی از گردشگاه های روستایی (دهستان کسلیان) استان مازندران و به روش پیمایشی انجام گرفته است. ابزار جمع آوری داده ها پرسش نامه بوده که از طریق فرمول کوکران تعداد آن 190 پرسش نامه تعیین شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که میزان آن برابر با 0/796 محاسبه شد. نتایج تحقیق نشان می دهد که ورود گردشگران تأثیرهای مثبت و معناداری بر بهبود درآمد روستائیان، توسعه امکانات بهداشتی عمومی، بهبود سیستم دفع فاضلاب و دفع زباله، گسترش مرکزهای اعتباری و توسعه سکونتگاه ها و معابر روستاها دارد. همچنین نتایج تحلیل عاملی نشان می دهد که مهم ترین تأثیرهای مثبت ناشی از ورود گردشگران به روستاها را می توان در عواملی نظیر: توسعه زیرساختی، توسعه اقتصادی و توسعه اشتغال و همچنین مهم ترین تأثیرهای منفی ناشی از ورود گردشگران به مناطق روستایی را می توان در عواملی نظیر تغییر فضای کسب و کار، توسعه ناهنجاری های اجتماعی و تخریب فضای فرهنگی روستا خلاصه کرد.

واژه های کلیدی: توسعه، تحلیل عاملی، دهستان کسلیان، گردشگری روستایی.

1- استادیار و کارشناسی ارشد گروه توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.

(*- نویسنده مسئول: ebrahimi_ms@cc.iut.ac.ir)

مقدمه

کشورهایی که به متنوع اقتصاد روی آورده‌اند و می‌خواهند خود را از اقتصاد تک‌پایه‌ای رها کنند، در جستجوی شناخت راه‌های آن یا خلق راه‌ها و روش‌های جدید هستند. یکی از این روش‌ها، گردشگری است که اغلب کشورها، به‌ویژه کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت بهره‌مندند، آن را در برنامه‌های توسعه ملی خود گنجانده‌اند تا از این طریق بتوانند فرآیند توسعه ملی خود را سرعت بدهند (افتخاری و قادری، 1381). بر طبق برآوردهایی سازمان جهانی گردشگری (WTO)¹ تعداد افرادی که در آینده در سطح جهان به‌منظور سیر و سیاحت به دیگر جای‌ها سفر می‌کنند، در سال 2020 به 1602 میلیون نفر خواهد رسید و در این سال، درآمد حاصل از این صنعت به 200 میلیارد دلار خواهد رسید. علاوه بر این، سازمان WTO اعلام کرده است که سهم صنعت گردشگری از تولید ناخالص داخلی جهان در سال 2014 به 10/9 درصد خواهد رسید (لی و چانگ²، 2008).

یکی از انواع گردشگری، گردشگری روستایی است. توسعه گردشگری به‌عنوان یک راهبرد اساسی به‌منظور نجات روستاها از فقر، مهاجرت و مشکلات اجتماعی و اقتصادی پیشنهاد می‌شود (مهدوی و همکاران، 1387). در اکثر روستاها، به‌دلیل غالب بودن اقتصاد کشاورزی و آسیب‌پذیری آن، توجه به دیگر فعالیت‌های توسعه‌ای نظیر گردشگری به‌عنوان مکمل این بخش می‌تواند از جنبه‌های مختلف، تضمینی در بهبود شرایط زندگی روستائیان باشد. واژه گردشگری روستایی مدت زیادی نیست که در دنیا مرسوم شده، اما با توجه به اینکه باعث رشد اقتصادی و ایجاد تنوع فعالیتی، اشتغال‌زایی و افزایش درآمد برای ساکنان روستایی می‌شود، از سوی جامعه بین‌المللی در سیاست‌های توسعه محلی و منطقه‌ای بر این امر بسیار تأکید شده است (مطیعی لنگرودی و نصرتی، 1390). گردشگری روستایی همچنین به‌عنوان یک کارکرد فراساختاری می‌تواند از طریق مشارکت و وابستگی به دیگر بخش‌های اقتصادی و فرهنگی جامعه گسترش و تداوم یابد و به‌نوبه خود در رشد و تعالی روستا و در نتیجه گره‌خوردن آن با توسعه ملی نقش مهمی در فرایند توسعه کشور ایفا کند (شمس‌الدینی، 1389). در کنار این آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی گردشگری، این پدیده بعضی از پیامدهای منفی را نیز برای این روستاها ایجاد کرده است. گردشگری می‌تواند آثار منفی اجتماعی مانند ایجاد اثر نمایشی، کالایی‌شدن فرهنگ، جابه‌جایی و مهاجرت، وابستگی، جرم و جنایت، اعتیاد، تغییر در ارزش‌های اجتماعی جامعه میزبان و تغییر زبان را در پی داشته باشد (ضیایی و ترابیان، 1389).

1- World Tourism Organization (WTO)

2- Lee & Chang

گردشگری همچنین می‌تواند آثار منفی اقتصادی همانند افزایش قیمت کالاها و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه زندگی، برگشت کم سرمایه، فصلی بودن فرصت‌های شغلی، جابه‌جایی در اشتغال بومی و منسوخ شدن برخی فعالیت‌های مرسوم مانند کشاورزی و ماهیگیری در روستاها را موجب شود (ماتیسون و وال¹، 1982). یافته‌های تحقیق راتاناسو وونگچای² (1998) نشان داد که اگرچه گردشگری در تایلند فوایدی مانند مبادلات خارجی، اشتغال، بازده فراوان دولتی و دگرگونی کشاورزی به سمت مدرن‌شدن را ایجاد کرده اما در عین حال اثرات نامطلوبی را همچون ایجاد خسارت محیطی، نرخ بازگشت اقتصادی کم در روستاها، دریافت بیشترین سود به وسیله دلانان شهری، اشتغال محلی بسیار اندک ایجاد کرده است. این صنعت تولیدات روستا را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و از نظر اجتماعی و فرهنگی نیز از نظر ارزش‌های متفاوت توریست‌ها با روستائیان، برای آن‌ها مشکلاتی را به وجود آورده و حتی کاهش مشارکت و تبادل بسیار کم منابع فرهنگی را نیز به دنبال داشته است. بریدنهان و ویکنز³ (2004) در نتایج تحقیق خود بیان می‌کنند که گردشگری روستایی باعث افزایش قابلیت‌های اقتصادی حاشیه‌های شهرها و همین‌طور روستاها شده و در عین حال انجام اصلاحات اجتماعی را در این مناطق تسریع می‌کند. لیو⁴ (2006) گردشگری در مناطق روستایی را به صورت مطالعه موردی در منطقه کداه⁵ مالزی بررسی کرده و نشان داد که گردشگری برای بسیاری از تشکیلات مرتبط با این صنعت، ایجاد درآمد تجاری کرده، ولی با این حال، این صنعت محدودیت‌هایی را نیز برای محیط‌زیست روستا پدید آورده است. نتایج تحقیق لپ⁶ (2008) و لوریو و کورسیل⁷ (2010) نیز نشان می‌دهد گردشگری بستر مناسبی را برای خانواده‌ها به منظور داشتن یک فعالیت متنوع اقتصادی و مکمل کشاورزی، فراهم کرده و این امر توانایی خانواده‌ها و سطح زندگی آنان را افزایش خواهد داد.

در اقتصاد ایران نیز گردشگری می‌تواند با توجه به گوناگونی محیطی و مزیت‌های نسبی موجود در آن به عنوان یکی از عرصه‌های تنوع‌بخشی به اقتصاد کشور مورد توجه قرار گیرد. در شرایطی که بسیاری از فعالیت‌های اقتصاد روستایی و سطح درآمد، طی دهه‌های اخیر دچار افول شدید شده و افزایش نرخ بیکاری و در نتیجه خروج نسل جوان و تحصیل‌کردگان از جامعه روستایی، توسعه روستاها را به مخاطره انداخته، اگر به‌طور کامل توسعه گردشگری در روستاها طرح‌ریزی شود، می‌توان تا حدودی این مناطق را از رکود و انزوا

1- Matheson and wall

2- Rattanasuwongchai

3- Briedenhann & Wickens

4- Liu

5- Kedah

6- Lepp

7- Lorio & Corsale

خارج کرد و موجب تنوع فرهنگی و گسترش توسعه روستایی شد (مطیعی و نصرتی، 1390). در این ارتباط، پژوهش مهدوی و همکاران (1387) نشان می‌دهد که گردشگری آثار مثبتی بر بهبود پوشش روستائیان، کاهش مهاجرت، افزایش تعلق خاطر، بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی و افزایش امنیت روستائیان را در برداشته است. باین حال، بر اساس دیدگاه ساکنان، گردشگری آثار منفی‌ای را همچون افزایش قیمت کالاها، افزایش قیمت زمین و مسکن و به دنبال آن، افزایش سوداگری زمین، افزایش ساخت‌وساز و ایجاد خانه‌هایی با سبک مدرن، تغییر در الگوی مسکن روستائیان و حتی تغییر مصالح به کاررفته در آن‌ها، تخریب گونه‌های گیاهی و جانوری در منطقه، تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به کاربری‌های مسکونی و تجاری، ایجاد زباله به وسیله گردشگران و گسترش ناهنجاری‌ها در بین جوانان به خصوص در فصول گردشگری را موجب شده است. غفاری و ترکی (1388) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که میان افزایش شمار گردشگران، رونق گردشگری و بهبود شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی رابطه معنی‌دار وجود دارد. همچنین بین افزایش شمار گردشگران و افزایش فرصت‌های شغلی، ارتقاء سطح درآمد، بهبود وضعیت شاخص‌های فرهنگی و رفاه اجتماعی، رابطه معنی‌دار - بیشتر رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد. بدری و همکاران (1388) نشان دادند که اگرچه گردشگری منجر به اثرات و پیامدهای مثبت همچون اشتغال‌زایی، به‌ویژه اشتغال برای جوانان و افزایش درآمد ساکنان و ضریب تکاثری در نواحی روستایی حوزه مذکور شده، اما اثرات و پیامدهای منفی اقتصادی از قبیل افزایش قیمت کالا و خدمات در فصل گردشگری، افزایش قیمت زمین و به‌طور کلی افزایش هزینه‌های زندگی ساکنان و وابستگی اقتصادی بیش از حد روستا به گردشگری را نیز در پی داشته است. نتایج تحقیق میرکتولی و مصدق (1389) نشان داد که با رونق گردشگری و افزایش میزان گردشگران آثار مثبتی در بهبود وضعیت اقتصادی، کاهش مهاجرت، توسعه روستاها، افزایش سطح اشتغال، رونق بازار تولیدات کشاورزی و همچنین تبلیغ محصولات، افزایش میزان فروش، دریافت ایده‌های جدید، رقابتی شدن از لحاظ کیفیت کالاها در بین صنعتگران منطقه و به‌طور کلی، رونق و توسعه صنایع دستی منطقه را به دنبال داشته است. جمعه‌پور و احمدی (1390) از تحقیق خود نتیجه گرفتند که گردشگری در روستای برغان، اگرچه باعث به‌وجود آمدن اشتغال و در نتیجه درآمد مرتبط با گردشگری و نیز کمک به رشد برخی از فعالیت‌های روستایی مانند باغداری و خدمات شده، اما این تأثیر بسیار محدود بوده و به علت نبود نهاد محلی و متولی متخصص گردشگری، منافع عمومی گردشگری برای کل جامعه محلی محقق نشده است.

با وجود پژوهش‌های انجام شده در این زمینه در کشور، وجود منافع اقتصادی و اجتماعی حاصل از ورود گردشگران به روستاها، نقاط ضعف و قوت، این راهکار و همچنین مزیت‌ها و عیب‌های آن، مستلزم بررسی بیشتر، به‌ویژه در مکان‌های خاص گردشگری کشور است. به‌همین منظور، در این مقاله سعی شده است که

به‌طور جامع آثار ورود گردشگران به منطقه گردشگری کسلیان بررسی شود.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع پیمایشی بوده و جامعه آماری آن را روستائیان دهستان کسلیان تشکیل می‌دهند. بر اساس سرشماری سال 1385 جمعیت دهستان کسلیان 3872 نفر بوده است؛ که شامل 927 خانوار در 15 روستا می‌شود. به این ترتیب حجم نمونه بررسی شده با در نظر گرفتن فرمول کوکران، با توجه به حجم نمونه و دقت اندازه‌گیری برای کل جامعه روستایی دهستان، تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران 186 نفر تعیین شد و برای افزایش میزان دقت تعداد نمونه به 190 نفر افزایش یافت. جدول 1 ترتیب دسته‌بندی روستاهای بررسی شده و تعداد نمونه‌های منتخب در هر یک را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، دسته‌بندی روستاها در سه حیطه روستاهای تاریخی، مذهبی و طبیعی انجام پذیرفته است. تعداد نمونه‌های روستاهای تاریخی 72 نمونه و شامل روستاهای لاجیم و سنگ‌نیش، تعداد روستاهای مذهبی 64 نمونه و شامل روستاهای بهمنان، مته کلا و پاشاکلا و تعداد روستاهای طبیعی 54 نمونه و شامل روستاهای اتو و لولاک است که در مجموع 7 روستا و 190 نمونه، کل نمونه‌های منتخب است.

جدول 1- ترتیب دسته‌بندی روستاهای مختلف و تعداد و درصد نمونه‌های انتخابی

نوع جاذبه غالب گردشگری	نام روستاها	تعداد نمونه‌ها	درصد	درصد تجمعی
تاریخی	لاجیم	47	24/7	24/7
	سنگ‌نیش	25	13/2	37/9
طبیعی	اتو	40	21/1	59
	لولاک	14	7/4	66/4
	بهمنان	28	14/7	81/1
مذهبی	مته کلا	12	6/3	87/4
	پاشاکلا	24	12/6	100
جمع		190	100	100

مأخذ: یافته‌های تحقیق

برای گردآوری داده‌های مربوط به این پژوهش از مطالعه‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و نیز از پژوهش‌های میدانی استفاده شده است و ساکنان این دهستان پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کرده‌اند. برای تعیین میزان اثرات شاخص‌های بررسی شده در این پرسش‌نامه از طیف لیکرت که بر اساس نمره‌دهی از کمترین درجه تا بیشترین درجه (1= خیلی کم، 2= کم، 3= متوسط، 4= زیاد، 5= خیلی زیاد) امتیازبندی شده بود، استفاده گردید.

همچنین به منظور بررسی بر روی متغیرهای مثبت و منفی ناشی از ورود گردشگران در سه گروه روستاهای این دهستان از روش تحلیل عاملی¹ استفاده شد. برای تعیین پایایی تعداد 28 پرسش نامه در روستای مذهبی - گردشگری بهمان در دهستان کسلین توزیع شد. سپس با استفاده از نرم افزار SPSS پایایی هر دسته سؤالها به صورت جداگانه محاسبه شد. همان طور که در جدول 2 مشخص شده است، آلفای کرونباخ محاسبه شده برای سؤالهای اقتصادی 0/877 و سؤالهای اجتماعی 0/776 به دست آمد. با توجه به اینکه ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده، بیشتر از 0/7 بوده، پایایی تحقیق تأیید شد. بررسی روایی تحقیق با استفاده از آزمون KMO نشان دهنده مناسب بودن شاخصها برای تحلیل نهایی بوده و روایی تحقیق نیز تأیید شد (جدول 3).

جدول 2- آلفای کرونباخ محاسبه شده برای سؤالهای پرسش نامه

نوع سؤالها	ضریب آلفای کرونباخ
سؤالهای اقتصادی	0/877
سؤالهای اجتماعی	0/776

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول 3- روایی عاملی برای سؤالهای پرسش نامه

نوع سؤالات	مقدار KMO	آزمون بارتلت	سطح معنی داری
سؤالهای مرتبط با آثار مثبت گردشگری	0/877	1167/009	0/00
سؤالهای مرتبط با آثار منفی گردشگری	0/845	762/153	0/00

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های بررسی شده در تحلیل آثار ورود گردشگران به مناطق روستایی و توریستی بررسی شده شامل ایجاد اشتغال، کاهش مهاجرت از روستا به شهر، ایجاد درآمد و رفاه اجتماعی، چگونگی تغییر در ترکیب شغلی روستائیان، توسعه مشارکت روستائیان، توسعه سطح آموزش و آگاهی روستائیان منطقه شود. برای این منظور از سه دسته متغیرهای اسمی (همانند جنس، وضعیت شغلی، وضعیت تحصیلی) فاصله‌ای (همانند سن، بعد خانوار) و رتبه‌ای (همانند میزان تحصیلات) استفاده شد. سنج‌های ترتیبی مربوط به آثار اقتصادی ورود گردشگران (تأثیر بر اشتغال‌زایی، اشتغال زنان، تقاضای محصولات دامی و لبنی، درآمد، بیکاری، قدرت خرید، دلالتی و قیمت زمین‌های روستا) و آثار اجتماعی (همانند تأثیر بر مهاجرت، افزایش تعلق خاطر به روستا، توسعه خدمات عمرانی و مرکزهای اعتباری، تأثیر بر فرهنگ و شهری شدن، ایجاد تنش و

تعارض، اختلاف‌های ملکی، تأثیر بر اعتیاد و بزهکاری و ترغیب نسبت به خرید وسایل مدرن) نیز بررسی شد.

قابلیت‌های گردشگری دهستان کسلیان

دهستان کسلیان دارای جاذبه‌های مختلف گردشگری در شهرستان سوادکوه در استان مازندران است. از جمله جاذبه‌های مهم این دهستان می‌توان به این نمونه‌ها اشاره کرد:

الف) آثار تاریخی: همچون برج لاجیم با قدمتی هزارساله که شهرت بسیاری دارد؛ قلعه کسلیان که در مسیر این دهستان واقع شده؛ دینه‌های موجود در زیارت چاه و قلوش در نزدیکی روستای بهمنان؛ وجود حمام‌های تاریخی و قدیمی در روستاهای ولیلا و سنگ‌نیشت.

ب) آثار طبیعی: این دهستان با وجود قرار گرفتن در منطقه معتدل و مرطوب خزری و واقع شدن در منطقه کوهستانی و منابع آبی فراوان دارای طبیعت بسیار زیبایی است. وجود جنگل‌های بکر و فراوان، رودخانه‌ها و چشمه‌ها، کوهستان‌های پوشیده از درختان جنگلی که سال از جمله آثار طبیعی گردشگری این منطقه است. از مهم‌ترین آثار طبیعی این منطقه می‌توان به رودخانه و جنگل کسلیان اشاره کرد.

ج) جاذبه‌ها مذهبی: وجود امامزاده‌ها و بقاع متبرکه در روستاهای سوخته‌سرا، بهمنان، پاشاکلا، مته‌کلا و اتو وجود دارد و نیز انجام مراسم‌های خاص مذهبی همچون مراسم ماه‌های محرم و صفر و نیز انجام مراسم تعزیه که در منطقه شهرت بسزایی دارد، از جمله پتانسیل‌های خاص مذهبی موجود در این دهستان است (سایت تخصصی میراث فرهنگی و گردشگری). وجود این جاذبه‌های مختلف سبب شده تا مطالعه بر روی این سه نوع گردشگری در روستاهای این منطقه انجام گیرد.

نتایج و بحث

بررسی توصیفی نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد بیشترین تعداد کسانی که در این پژوهش (با 68/4 درصد) بررسی شده‌اند در دامنه سنی زیر 31 سال قرار دارند که در کل جوان محسوب می‌شوند. میانگین تعداد اعضای خانواده پاسخ‌دهندگان نزدیک به 5 نفر با کمترین تعداد اعضای 1 نفر و بیشترین تعداد اعضای 17 نفر بوده است. از نظر میزان تحصیلات نیز بیشتر دارای سواد دیپلم بوده‌اند که دربرگیرنده 74 نفر از نمونه‌های انتخابی یا به عبارتی 38/9 درصد از نمونه‌ها بوده است.

در ادامه، گویه‌های نشان‌دهنده حیطه تأثیرات مثبت ورود گردشگران به روستاهای دهستان از دیدگاه پاسخ‌دهندگان که در سه عامل توسعه زیرساختی، توسعه اقتصادی و رفاهی و نیز توسعه اشتغال، دسته‌بندی شده

است (جدول 4)، وارد تحلیل عاملی شد تا سهم هر یک از عوامل درباره این تأثیرات مثبت قابل اندازه گیری باشد. نتایج به دست آمده نشان می دهد که عامل توسعه زیرساختی و عمرانی با 35 درصد واریانس، در این بررسی بیشترین اهمیت را داشته و بعد از آن، عوامل توسعه اقتصادی و رفاهی (با 12 درصد واریانس) و توسعه اشتغال (با 8/1 درصد واریانس) به ترتیب دارای اهمیت بیشتری از نظر تأثیرات مثبت بوده اند. در مجموع 55/1 درصد آثار مثبت ذکر شده را می توان در این عوامل سه گانه خلاصه کرد. شایان ذکر است که مقادیر بار عاملی بر اساس میزان همبستگی هر متغیر با عامل مورد نظر محاسبه شده و مشابه مقادیر ضریب همبستگی تفسیر پذیر است، بنابراین مقادیر بار عاملی برای هر متغیر میزان اهمیت آن متغیر را بیان می کند.

جدول 4- آثار مثبت ورود گردشگران به روستاهای دهستان و میزان بارهای عاملی به دست آمده

نام عامل	گویه	بار عاملی (میزان ضرایب)
توسعه زیرساختی و عمرانی	توسعه خدمات پزشکی همانند درمانگاه روستایی	0/645
	کمک به توسعه راه های روستا	0/683
	کمک به بهبود سیستم دفع فاضلاب روستایی	0/774
	کمک به بهبود سیستم دفع زباله روستا	0/711
	کمک به توسعه سیستم ارتباطی و مخابرات روستایی	0/777
	کمک به توسعه سکونتگاه ها و معابر روستایی	0/589
توسعه اقتصادی و رفاهی	کمک به بازگشت روستائیان مهاجر	0/624
	کمک به افزایش احساس تعلق خاطر روستائیان نسبت به روستا	0/530
	کمک به افزایش تنوع محصولات تولیدی روستا	0/756
	تأثیر بر بهبود درآمد روستائیان	0/582
	ترغیب به استفاده بیشتر از وسایل مدرن برای خانه ها	0/704
	کمک به افزایش قدرت خرید روستائیان	0/577
توسعه اشتغال	کمک به توسعه اشتغال	0/668
	کمک به توسعه کمی و کیفی صنایع دستی روستاها	0/783
	کمک به بهبود اشتغال زنان روستایی	0/751
	کمک به کاهش بیکاری در روستا	0/698

مأخذ: یافته های تحقیق

با توجه به میزان بارهای عاملی به دست آمده از ماتریس چرخش یافته، می توان گفت که کمک به توسعه

سیستم ارتباطی همانند اینترنت و مخابرات روستایی و نیز کمک به بهبود سیستم دفع فاضلاب روستایی از مهم ترین تأثیرهای توسعه زیرساختی و عمرانی ورود گردشگران به روستاهای تاریخی محسوب می شود. از مهم ترین آثار ورود گردشگران به این روستاها از نظر توسعه اقتصادی و رفاهی، کمک به افزایش تنوع محصولات تولیدی روستا و نیز ترغیب به استفاده بیشتر از وسایل مدرن برای خانه‌ها بوده است. همچنین نتایج تحلیل عاملی توسعه اشتغال، نشان دهنده این است که ورود گردشگران باعث کمک به توسعه کمی و کیفی صنایع دستی روستاها و نیز کمک به بهبود اشتغال زنان روستایی شده است.

جدول 5- آثار منفی ورود گردشگران به روستاهای دهستان و میزان بارهای عاملی به دست آمده

نام عامل	گویه	بارعاملی (میزان ضرایب)
تغییر فضای کسب و کار	تأثیر بر کم شدن کارگران کشاورزی و افزایش دستمزد کارگران	0/556
	تأثیر بر وابستگی بیشتر اقتصاد روستا به تولیدات خارج از روستا	0/613
	تأثیر بر کاهش تعداد دام‌های روستا	0/755
	تأثیر بر کاهش تولیدات زراعی روستا	0/713
	تأثیر بر کاهش تولیدات دامی روستا	0/720
	ترغیب کشاورزان به تغییر شغل با ترک شغل اصلی	0/669
	تغییر مکان‌های تولیدی کشاورزی به مکان‌های خدماتی	0/722
	ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی	تأثیر بر گسترش سوداگری و دلالی زمین‌های روستا
تغییر فرهنگی و جمعیتی روستا	ایجاد تنش و تعارض‌های مختلف در محیط روستایی	0/552
	افزایش اختلافات ملکی بین روستائیان	0/674
	تأثیر بر تشدید اختلافات قبیله‌ای و طایفه‌ای بین روستائیان	0/711
	تأثیر بر گسترش اعتیاد و ناهنجاری در میان جوانان	0/739
	تأثیر سو بر افزایش سرقت و بزهکاری در بین روستائیان	0/751
	گسترش فرهنگ شهری و فاصله گرفتن از فرهنگ روستایی	0/644
	ترغیب جوانان به عنوان عناصر اصلی کار روستا به مهاجرت	0/742
	تأثیر بر افزایش تمایل روستائیان به مهاجرت از روستا	0/811

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج تحلیل عاملی حیطه آثار منفی ورود گردشگران به روستاهای دهستان کسلین در جدول 5 نشان داده شده است. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس متغیرهای این بخش در سه عامل تغییر فضای

کسب و کار، ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی و زیستی و نیز تغییر ساخت فرهنگی و جمعیتی روستا دسته‌بندی شد. در این رابطه، عامل تغییر فضای کسب و کار با 32/1 درصد واریانس، بیشترین اهمیت را در این بررسی داشته و بعد از آن، عوامل ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی و زیستی (با 12/2 درصد واریانس) و تغییر ساخت فرهنگی و جمعیتی (با 7/2 درصد واریانس) به ترتیب دارای اهمیت بیشتری از نظر تأثیرات منفی ورود گردشگران به این دسته از روستاها، بوده‌اند. در مجموع 51/5 درصد از آثار منفی در این عوامل خلاصه شد.

با توجه به میزان بارهای عاملی به دست آمده، می‌توان گفت که تأثیر بر کاهش تعداد دام‌های روستا و تأثیر بر تغییر مکان‌های تولیدی کشاورزی به مکان‌های خدماتی از مهم‌ترین عوامل منفی تأثیرگذار ورود گردشگران با توجه به عامل تغییر فضای کسب و کار بوده است. از جنبه ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی نیز تأثیر سو بر افزایش سرعت و بزهکاری در بین مردم روستا، به خصوص جوانان روستایی و تأثیر بر گسترش اعتیاد و ناهنجاری در میان این قشر، از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار منفی بوده است. از دیدگاه عامل تغییر ساخت فرهنگی و جمعیتی روستا، عوامل ترغیب مردم روستا و در مرتبه بعدی جوانان روستایی نسبت به مهاجرت از روستا از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار منفی ورود گردشگران به این دسته از روستاها نمونه‌گیری شده شناسایی شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تحقیق حاضر به بررسی کلی آثار ورود گردشگران به منطقه گردشگری کسلین پرداخته است. یافته‌های تحقیق بیان می‌کند که متغیرهای مثبت تأثیرگذار ناشی از ورود گردشگران به روستاها را می‌توان در کل روستاهای دهستان در سه عامل توسعه زیرساختی و عمرانی، توسعه اقتصادی و رفاهی و نیز توسعه اشتغال، خلاصه کرد که عامل توسعه زیرساختی و عمرانی با 35 درصد واریانس، بیشترین اهمیت را در این بررسی داشته است و پس از آن، عوامل توسعه اقتصادی و رفاهی (12 درصد واریانس) و توسعه اشتغال (8/1 درصد واریانس) بیشترین اهمیت را در کل دهستان کسب کرده‌اند. در راستای تأیید این نتایج، هولجوآک¹ (2003) نیز بیان کرد که گردشگری باعث اشتغال‌زایی و افزایش کارکردهای اقتصادی و اجتماعی می‌شود. باتلر² و همکاران (1998) نیز اذعان کردند که گردشگری باعث توزیع مناسب فرصت‌های شغلی می‌شود. متغیرهای کمک به توسعه سیستم ارتباطی همانند اینترنت و مخابرات روستایی، کمک به افزایش تنوع محصولات تولیدی روستا و کمک به توسعه کمی و کیفی صنایع دستی روستاها در این دسته‌بندی بیشترین مقدار بار عاملی

1- Holjevac

2- Butler

را کسب کردند. این نتایج همچنین با نتایج پژوهش‌های غفاری و ترکی (1388)، میرزایی (1388)، میرکتولی و مصدق (1389)، باباخانی و میرمحمد صادقی، سلیمانی هارونی و همکاران (1389)، بدری و همکاران (1388)، اشلی (2000) تطابق داشته است؛ اما درعین حال، جمعه‌پور و احمدی (1390) این اثر را محدود دانسته است.

متغیرهای منفی در کل دهستان در سه عامل تغییر فضای کسب و کار، ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی و زیستی و نیز تغییر ساخت فرهنگی و جمعیتی روستا دسته‌بندی شدند و عامل تغییر فضای کسب و کار با 32/1 درصد واریانس، بیشترین اهمیت را در این بررسی داشته و بعد از آن، ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی و زیستی (12/12 درصد واریانس) و نیز تغییر ساخت فرهنگی و جمعیتی روستا (7/2 درصد واریانس) به ترتیب اهمیت بیشتری داشته‌اند. همچنین متغیرهای تأثیر بر کاهش تعداد دام‌های روستا، افزایش سرقت و بزهکاری در بین مردم روستا، به خصوص جوانان روستایی و ترغیب روستائیان به ترتیب در این دسته‌بندی‌ها اهمیت بیشتری را داشته است. این دستاوردها با نتیجه‌های پژوهش‌های جمعه‌پور و احمدی (1390) و راتانا و ونگچای (1998) مطابقت دارد. بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که توسعه گردشگری روستایی توانسته است در ایجاد اشتغال مناسب و توسعه درآمدی روستائیان مؤثر باشد؛ ضمن اینکه موجبات کاهش مهاجرت آنان به مناطق شهری را نیز فراهم کرده و تأثیر چشمگیری در توسعه خدمات زیربنایی به خصوص توسعه سامانه‌های ارتباطی و مخابراتی منطقه داشته است. با توجه به نتیجه‌های تحقیق حاضر توسعه گردشگری روستایی می‌تواند زمینه‌های بهبود محیط روستایی و توسعه رفاه روستائیان را فراهم کند و به‌عنوان یک راهکار مؤثر در جهت توسعه تنوع شغلی و افزایش سطح رفاه آنان پیشنهاد شود.

منابع

- افتخاری ع. ر. و قادری ا. (1381) نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای)، مدرس. 2: 23-41.
- باباخانی ط. و میرمحمد صادقی ح. (1386) شناسایی برخی تأثیرات اقتصادی مجتمع گردشگری تفریحی غار علی‌صدر بر روستاهای مجاور آن، ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران.
- بدری س. ع.، مطیعی لنگرودی س. ح.، سلیمانی م. و علیقلی‌زاده فیروزجایی ن. (1388) اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی مطالعه موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی نوشهر. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. 12: 13-35.
- جمعه‌پور م. و احمدی ش. (1390) تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)، پژوهش‌های روستایی. 1: 33-63.

سلیمانی هارونی خ، خسروی پور ب، برادران م. و غنیان م (1389) نگرش ساکنان مناطق گردشگری روستایی نسبت به پیامدهای گردشگری روستایی. تحقیقات و توسعه کشاورزی ایران. 2: 213-218.

شمس الدینی ع (1389) گردشگری روستایی راهکاری سازنده برای توسعه روستایی نمونه موردی: روستای فهلیان، مسکن و محیط روستا. 131: 95-107.

ضیایی م. و ترابیان پ (1389) سنجش سطح قابل قبول اثرات منفی اجتماعی گردشگری بر جوامع محلی در ایران مورد مطالعه سکونتگاه‌های روستایی حوزه تالاب پریشان، جغرافیا. انجمن جغرافیای ایران. 27: 205-225.

غفاری س ر. و ترکی هرچگانی م (1388) نقش گردشگری در توسعه اجتماعی-اقتصادی مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری: مطالعه موردی بخش سامان. روستا و توسعه. 2: 113-126.

مطیعی لنگرودی س ح. و نصرتی م (1390) امکان‌سنجی توسعه گردشگری در نواحی روستایی از دیدگاه گردشگران (بخش کاگانرود شهرستان تالش). جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی. 1: 69-84.

مهدوی م. قدیری معصوم م. و قهرمانی ن (1387) اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستائیان دره کنوسولقان. روستا و توسعه. 2: 39-60.

میرزایی ر (1388) تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات در کرمانشاه. روستا و توسعه. 4: 49-76.

نوری کرمانی ح (1388) گردشگری شهری و پیوند آن با اکوتوریسم، مطالعه موردی استان کردستان. فضای جغرافیایی. 3: 26.

Ashley C (2000) The impacts of tourism on rural livelihoods: Namibia's experience. Overseas Development Institute. London: ODI.

Briedenhann j. and Wickens E (2004) Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas—vibrant hope or impossible dream. *Tourism Management*. 25: 71-79.

Clarke j., Demnan R., Hickman G. and Slovak J (2001) Rural tourism in roznava okres: a slovak case study. *Tourism Manage.* 22: 193-202.

Fuller A (1990) From part-time farming to pluriactivity: A decade of change in rural Europe. *Journal of Rural Studies*. 6: 361-373.

Lee C. C. and C P Chang (2008) Tourism development and economic growth: A closer look at panels. *Tourism Management*. 29: 180-192.

- Lepp A (2008) Tourism and dependency: an analysis of bigodi village, uganda. *tourism manage.* 29: 1206-1214.
- Liu A (2006) Tourism in rural areas: kedah, malaysia. *Tourism Manage.* 27: 878-889.
- Lorio M. and corsale A (2010) Rural tourism and livelihood strategies in romania. *Rural Stud.* 26:152-162.
- Mathieson A. and Wal G (1982) *Tourism: economic, physical and social impacts*, london: longman.
- Panyik E., Costa C. and Ratz T (2011) Implementing integrated rural tourism: An event-based approach. *Tourism Management.* 32(6): 1352-1363.
- Perales R. M. Y (2002) Rural tourism in spain. *ann. tourism Res.* 29: 1101-1110.
- Rattanasuwongchai N (1998) Rural tourism – the impact on rural communities thiland. Food and fertilizer technology center. Department of career sciences Kasetsart University.
- Sharpley R (2002) Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus. *Tourism Management.* 23: 233-244.
- Sillignakis K. S (2002) Rural tourism: An opportunity for sustainable development of rural areas (www.sillignakis.com).

Analyze of Tourism Development Impacts on the Development of Rural Areas (Case Study: Kesselian County)

Mohammad Sadegh Ebrahimi Koohbone^{*1} and Eσμαieal Izad²

Received: 7 April, 2014

Accepted: 1 June, 2014

Abstract

Tourism development in rural areas is one of the main strategies to achieve rural development. The aim of this descriptive-analytical study is to analyze the impact of rural tourism in the socio-economic development of rural areas (Kesselian County) of Mazandaran province. Data collected using 190 questionnaires determined using Cochran formula. The validity of the questionnaires were confirmed by Cronbach Alpha equal to 0.796. The results show that there is significant positive relationship between rural tourism and improve in rural household income, health, sewage and waste disposal systems as well as development of rural homes and roads. The factor analysis results show that the best important positive effects of rural tourism in rural areas are infrastructural development, economic development and development of employment; and main negative effects of rural tourism in rural areas are destruction of the business environment, increased of social abnormalities and destruction of cultural environment.

Keywords: Development, Factor analysis, rural tourism, Kesselian County

1- Assistant Professor, Department of Rural Development, Isfahan University of Technology, Iran.

2- M.Sc. of Rural development, Department of Rural Development, Isfahan University of Technology, Iran.

(*- Corresponding author Email:ebrahimi_ms@cc.iut.ac.ir)